

Академік Володимир Іполитович Липський (1863 — 1937).
Президент Всеукраїнської академії наук у 1922-1928 роках

НЕПЕРЕВЕРШЕНИЙ ЗНАВЕЦЬ ПРИРОДИ — ВОЛОДИМИР ЛИПСЬКИЙ.

Президент Української
академії наук у 1922-1928 роках

Рис. 3 (а). Ущелина Пендж в Середній Азії,
описана В.І. Липським

**Історія науки не може обмежуватися
вивченням розвитку ідей —
в однаковій мірі вона повинна торкатися живих людей
з їхніми особливостями, талантами,
залежністю від соціальних умов, країни та епохи.**
Сергій Вавилов

Воскрешають лише там, де є могили.
Фрідріх Ніцше

Василь Шендеровський
доктор фіз.-мат. наук,
професор,
пров. наук. співробітник.
Інституту фізики
НАН України,
м. Київ

На третьому десятиріччі незалежності України не стає ще достатньо сонця й тепла, аби розтопити лід навколо імені неперевершеного знавця природи, одного із фундаторів Української Академії наук **Володимира Липського**. Стіна мовчання навколо його імені не впала, незважаючи на слова відомого літературознавця, славетного українця, **Івана Михайловича Дзюби**, який наголошував, що “конче потрібно повернути Україні імена видатних діячів, митців та вчених “привласнених”...”, бо серед них є чимало таких, чийми іменами пишається увесь світ. Чого, наприклад, варті повідомлення типу “**Михайло Остроградський** — батько російської математики” або “**Ігор Сікорський** — американський вчений”, “**Сергій Виноградський** — російський мікробіолог, “зірка першої величини на небосхилі російської науки ...” без згадки про те, що всі ці геніальні люди й сотні інших — сини України, нею народжені, виколисані й виховані.

Чому б Національній академії наук України не видати книги на кшталт довідника “Люди русской науки”, що його випустила повторно ще в 1961 році Академія наук СРСР у чотирьох великоформатних академічних виданнях, де “привласнено” не одне велике ім’я вченого-українця? Здавалося, сьогодні Академії наук України найлегше виконувати свої завдання, які чітко були визначені установчими зборами Академії ще 27 листопада 1918 року: “*Українська Академія наук має підносити українську культуру і вивчувати Україну, збагачувати виробливість України, дбати про все добре для України*”.

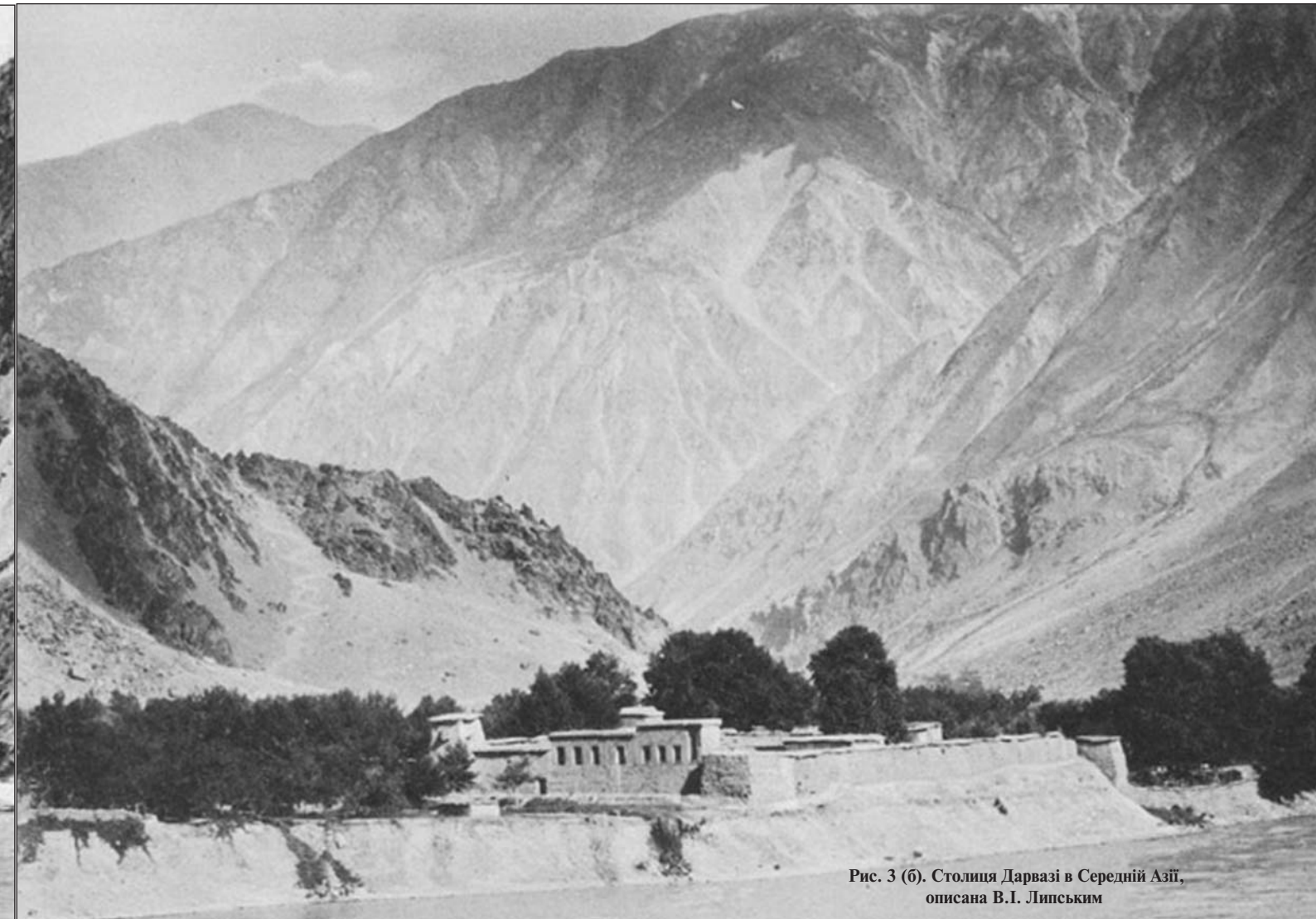

Рис. 3 (б). Столиця Дарвазі в Середній Азії, описана В.І. Липським

Усвідомлювали це і **Михайло Грушевський**, і перший президент Української Академії наук **Володимир Вернадський**, якого й донині багато хто вважає тільки російським вченим. Адже чим можна пояснити вельми широке вшанування 150-річчя від дня народження **Володимира Івановича Вернадського**, засновника Академії наук України (прошу читачів зрозуміти мене правильно: я радий, що таке вшанування відбулося), і замовчування на цих урочистостях про 150-річчя від дня народження **Володимира Іполитовича Липського**, третього президента Академії наук України, — при тому, що вони обидва народилися майже в ті ж самі дні? Про правдивість історії науки **Володимир Вернадський** пише: "Натураліст і математик завжди має знати минуле своєї науки, щоб розуміти її сучасне. Лише в такий спосіб можлива правильна і повна оцінка того, що здобувається сучасною наукою, що виставляється нею як важливе, істинне, або потрібне...". Вчений переконливо доводить, що важливу роль у науці відіграє особистість, адже у сфері ідей, історії знання людська особистість і людська воля виступають на перший план. "Немає ідей, немає наукової роботи, наукового відкриття без людської особистості ... Історія науки не твориться цією колективною роботою. В ній виступають вперед окремі особистості ...", — наголошував академік **Вернадський**.

Розуміли це і **Микола Василенко**, і **Агатангел Кримський**, і, звичайно, **Володимир Липський**, один із перших президентів Академії наук України, про якого мало відомо сьогодні в українському суспільстві. "Адже він був, — читаємо чи не в єдиній науково-популярній розвідці доктора біологічних наук **Д. Доброчасової** та **Г. Мокрицького** "Життя, повне сонця і тепла", що вийшла у чудовій книзі "Аксіоми для нащадків" (Львів: "Меморіал", 1992), — "одним з організаторів та перших президентів (з 1922 по 1928 рр.) Всеукраїнської Академії

наук, побував на всіх континентах планети, де особисто відкрив і описав 4 нові для науки роди і понад 220 видів рослин та їх відмін, зібрав величезні колекції для природничих музеїв країни, написав понад сто наукових праць, в яких виявив себе неперевершеним знавцем рослинного світу Землі і талановитим літератором.

На честь волинянина **Володимира Липського** вітчизняні та зарубіжні вчені назвали два нові роди та 54 нові роди (**Липскія** і **Липскіелла**) та 54 нові види рослин (ковила **Липського**, молочай **Липського**, чебрець **Липського**, клен **Липського**, астрагал **Липського**, дрік **Липського**, підмаренник **Липського** тощо), котрі ввійшли до флористичних зведень усіх країн. Випадок унікальний: небагато у світі вчених-ботаніків, чие ім'я було б відзначено такою великою пошаною".

Сподіваюся, що ця наша сучасна розвідка, створення відеофільму про **Володимира Липського** за сценарієм **Аллі Гусарової** на каналі "Культура" телебачення України (заст. гол. ред. — у 1999999 році за сприяння каналу Людмила Павлюк), виставка у Ботанічному інституті ім. В. Комарова РАН в Санкт-Петербурзі, присвячена вченому (ініційована заступником директора з наукової роботи, канд. біол. наук **Дмитром Гельтманом**), вечір пам'яті у клубі "Наукова спадщина" в Будинку вчених у Києві, — здійснені завдяки ентузіазму невеликої групи вчених та людей, котрим небайдужа правдива історична минувшина, будуть даниною пам'яті до вшанування 150-річчя від дня народження **Володимира Іполитовича Липського**, життя, наукова і громадська діяльність якого були спрямовані на самовіддане служіння українському народові.

Народився майбутній вчений **Володимир Липський** у селі Самострілі на Волині, на землі, яка ще раніше зродила батька **Костянтина Ціолковського** — зачинателя практичної космонавтики. Село Самострілі розташоване на мальовничій околиці, де протікає річка Стави, притока річки Прип'ять. Перша писемна згадка датується 1240 роком. У давні часи село належало відомим волинським князям. У XIX столітті власником села стає поляк **Вацлав Борейко**, котрий заклав у ньому знаменитий ботанічний сад...

Саме в цьому чудовому волинському краї, у сім'ї сільського священика Іполита Федоровича Липського та його дружини Ганни Петрівни 11 березня 1863 року народився хлопчик, якого назвали Володимиром. Всі сподівалися, що він продовжить традиції сім'ї, де всі з діда-прадіда були священиками. Але син присвятив себе природничій науці. Коли йому було шість років, не стало матері. Тоді ж пішли з життя дідусь та маленька сестричка Марійка. Можливо, це і вплинуло на зовсім юного Володимира, бо з раннього дитинства він стає незалежним у вчинках, — і це стало згодом визначальною рисою його характеру, в нього виросли власні погляди на життя і згодом — на науку.

Щоб надати можливість синові здобути світську освіту, батько вирішує переїхати до Житомира (рис. 1). Тут він віддає сина на підготовче відділення чоловічої гімназії.

Зазначимо, що це був найкращий на той час навчальний заклад у місті, тут працювали високопрофесійні викладачі, навчалися майбутні визначні вчені **Павло Тутковський**, **Василь Омеляновський**, **Володимир Підвисоцький** та інші. Хлопець отримав у гімназії ґрунтовні знання з історії, географії, мов та інших дисциплін. За успішне навчання його було звільнено від оплати. Після закінчення чотирьох класів, зрозумівши, що син має неабиякі здібності, батько віддає його восени 1877 року до приватної Київської колегії **Павла Галагана**. Це був престижний на той час навчальний заклад. Досить сказати, що викладачами тут були член-кореспондент Петербурзької Академії наук, відомий український філолог **Павло Житецький**, академіки живопису **Микола Мурашко** і **Микола Пимоненко**, вихованцями — **Агатангел Кримський**, **Покровський**, **Грабар**, **Петрушевський**, **Чужбинський** та багато інших згодом визначних вчених, які сказали своє слово в різних галузях науки. Колегію Галагана **Володимир Липський** закінчив із золотою медаллю. Пізніше **Григорій Галаган** в листі до **Семенова-Тян-Шанського** напише: "Липський був одним з найвідмінніших вихованців моєї колегії в Києві..."

Згодом, вдячний учень, досліджуючи природу Середньої Азії, відкриваючи там не лише безліч нових рослин, а й нові льодовики, назве один із них в Каратегині іменем Галагана.

У 1881—1886 роках **Липський** навчається на природничому відділі фізико-математичного факультету Університету Св. Володимира в Києві. Вже на першому курсі він виявив нахил до флористичних досліджень. Під керівництвом професора **Шмальгаузена** (батька відомого генетика **Івана Шмальгаузена**, чийм ім'ям названо носить нині Інститут зоології НАН України) **Липський** працював у гербарії, проводив ботанічні екскурсії в околицях Києва, на Поділлі й у Бессарабії.

По закінченні університету талановитого юнака залишають на кафедрі ботаніки, йому доручають провадити зі студентами практичні заняття з систематики рослин. А ще професор **Шмальгаузен** доручає йому читати коректуру своєї фундаментальної праці "Флора Юго-Западной России". Починають з'являтися в наукових журналах оригінальні статті і самого **Володимира Липського**, виходить перша монографія "Исследования о флоре Бессарабии" (1898), в якій зокрема було наведено опис нового виду рослин

Рис. 1. Батьківська хата В.І. Липського в Житомирі

мласнавця бессарабського. Декілька звітів молодий вчений опублікував у "Записках Київського товариства дослідників природи". Тож молодому вченому стелилася дорога у велику науку вже після закінчення університету. Очевидним дарунком долі було й те, що його учителем був професор **Шмальгаузен**.

Володимир Липський вже в ці роки відзначався великою працездатністю, сумлінно та обґрунтовано провадив дослідження. Так, з 1889 року, досліджуючи рослинний покрив Кавказу та охопивши більшість його районів, він збирає великі гербарії, що відображають вміст кавказької флори, описує близько 40 нових видів та різновидностей, особливості їх поширення. Підсумком цього дослідження стала капітальна монографія "Флора Кавказа. Свод сведений о флоре Кавказа за двухсотлетний период ее исследования, начиная от Турнефора и кончая XIX веком". Монографія стала зведенням усіх тодішніх відомостей про природні рослини Кавказу, містила повний перелік видів (близько 4500) з уточненими даними про їх поширення. Саме тут, на Кавказі, **Володимир Липський** описав нові рослини (рис. 2), серед яких діоскорея кавказька, бук східний, любисток кавказький, тюльпан кавказький, звіробій понтійський, та відкрив три нових роди квіткових рослин.

Рис. 2 (а). Тюльпан кавказький, описаний В. Липським під час наукових експедицій на Кавказі

Рис. 2 (б). Цибуля Комарова,
описана В. Липським
під час наукових експедицій
на Кавказі

Рис. 2 (в). Бук східний, описаний В. Липським
під час наукових експедицій на Кавказі

Вже наприкінці грудня 1893 року талановитого науковця помітив директор Санкт-Петербурзького ботанічного саду **О. Баталін** на IX з'їзді природодослідників у Москві й запросив на роботу до саду. **Липський** скористався запрошенням і впродовж 23 років працював в цьому ботанічному саду, ставши головним ботаніком саду та завідувачем відділу живих рослин.

Закінчивши видання результатів вивчення флори Кавказу, він з 1896 року перейшов до всебічного аналізу флори високогірних областей Середньої Азії. Почавши з обстеження південних схилів Гіссарського хребта, учений об'їздив весь Паміро-Алтай, Тянь-Шань, Джунгарський Алатау, Копет-Даг, Ферганську і Зеравшанську долини та інші території.

У більшості районів Середньої Азії до **В. Липського** ніхто з дослідників не бував, тому його експедиції стосувалися не тільки ботанічних об'єктів, але й ландшафтів, зокрема льодовиків, а також тварин, мінералів тощо (рис. 3).

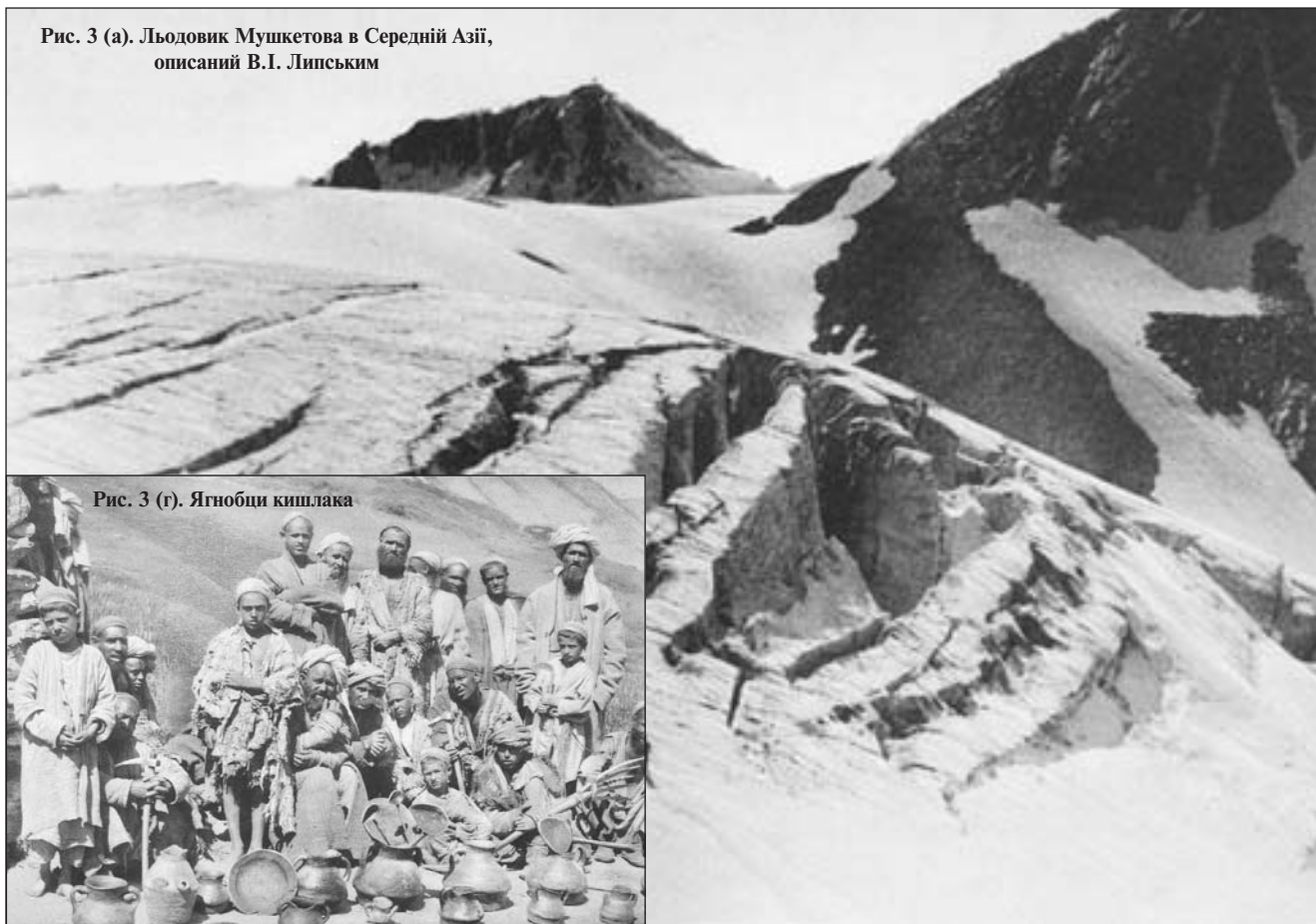

Рис. 3 (а). Льодовик Мушкетова в Середній Азії,
описаний В.І. Липським

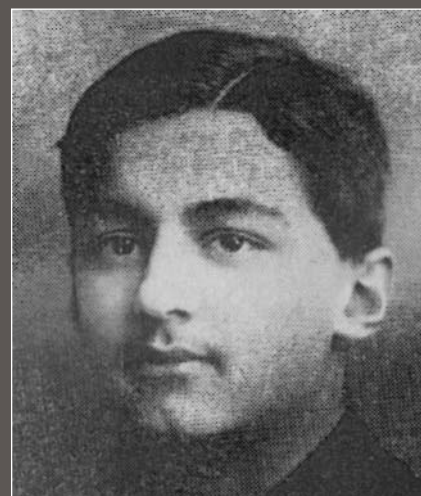
Рис. 3 (г). Ягнобци кишлака

Рис. 4. Володимир Іполитович і Юлія Калістратівна Липські. 1890-ті роки

Рис. 5. Діти Володимира і Юлії Липських: дочки Тетяна і Ольга, син Всеволод,

сини Олег і Борис

Рис. 6. Матеріали виставки до 150-річчя академіка В.І. Липського в Ботанічному інституті ім. В. Комарова в Санкт-Петербурзі

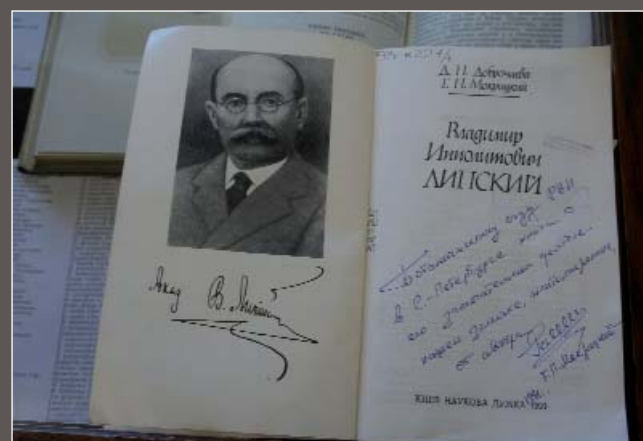

Рис. 8. Могила академіка В.І. Липського на цвинтарі в Одесі

Рис. 8. Правнучка В.І. Липського — Єлизавета Володимирівна Липська (Австралія) — з член-кореспондентом НАН України Тетяною Михайлівною Черевченко. 2011 р.

Результатом експедицій були публікації більше 30 статей і видання книг "Матеріали для флори Средней Азии", "Флора Средней Азии, т.е. Русского Туркестана и ханств Бухары и Хивы", "Горная Бухара", загальним обсягом понад 140 друкованих аркушів. У цих працях **В.І. Липський** критично переглянув кілька сотень видів рослин, виявивши значні помилки наявних визначень, описав майже 100 нових видів і 4 роди. Друковані роботи вченого про Середню Азію здобули світове визнання. У книзі "Флора Средней Азии" подано описи ботанічних маршрутів і гербарних колекцій регіону, історію їх вивчення та вичерпну бібліографію, без яких подальше дослідження було б неможливе (Рис. 3).

У Петербурзі **Липський** опублікував понад 60 наукових праць. У цьому 23-річному періоді свого життя він провадив дослідження майже в усіх частинах світу, за винятком Австралії. Нерідко **Липський** був першим європейцем, який зустрічався з місцевими жителями. Знання багатьох мов — як європейських, так і східних — допомагало йому. Результатом стали монографії: "Гербарий Императорского Санкт-Петербургского ботанического сада" 1898 та 1908 років; написав більшу частину тритомової праці "С.-Петербургский ботанический сад за 200 лет его существования", ґрунтовну монографію "Матеріали для флори Средней Азии", "Флора Средней Азии, т.е. русского Туркестана и ханства Бухары и Хивы" загальним обсягом понад 2500 сторінок, а 1899 року видав капітальну працю "Флора Кавказа", яка є настільною книгою всіх поколінь ботаніків.

Володимир Липський наголошував, що колекція сухих рослин — гербарій — як довідковий архівний матеріал ні-

чим не може бути замінена при будь-яких флористичних дослідженнях. Це є джерело в історичному розумінні, з тією лише різницею, що першоджерело історичне (літературне) може бути відтворене з фотографічною точністю, тоді як першоджерело — гербарний зразок — залишається єдиним.

Праці **В.І. Липського** свідчать про його неймовірну працездатність та неабиякий талант. Любов до природи була рушієм його наукових пошуків, зокрема він обійшов усі гори й долини Кавказу. Своє захоплення цим краєм він висловив так: "*Кавказ і особливо Закавказзя являє собою країну глибокої древності. Історія класичних країн Греції та Риму була ще в пелюшках, коли Закавказзя було вже давно історичною ареною: незважаючи на древність, відомостей про Кавказ у нас значно менше, ніж про історію країн класичних*". Отож, треба вивчати цей диво-край — було його переконання. Ця праця принесла **Липському** світову славу і визнання. Російське географічне товариство 1897 року присудило йому премію Пржевальського за дослідження природи Гісарського хребта, якою він дуже пишався.

Липський відкрив водоспад у верхів'ях ріки Гульбад (Гісарський хребет) на висоті 9500 футів і назвав його ім'ям своєї дружини Юлії, котра рано пішла з життя (рис. 4).

Важливим напрямом діяльності **Володимира Липського** під час перебування в Санкт-Петербурзі була наукова організація колекцій рослин у відкритому ґрунті та оранжереях.

У 1900-1902 роках він побував у ботанічних установах Європи (Лондон, Париж, Берлін, Мюнхен, Відень, Будапешт, Бухарест, Брюссель, Женева, Рим, Неаполь, Афіни, Мадрид, Лісабон), Північної Африки (Єгипет, Алжир, Туніс); у 1907—1908 рр. — в Азії (Японія, Корея, Цейлон),

Північній та Південній Америці (США (Нью-Йорк, Бостон), Уругвай, Бразилія, Аргентина). Оpubліковані за результатами цих поїздок праці "Главнейшие гербарии и ботанические учреждения Западной Европы", "Ботанические учреждения и сады в Южной Европе и Северной Африке", "Ботанические сады Мадрида, Лиссабона и Кью", "О путешествии в Южную Америку", "Цейлон и его ботанические сады", "Северная Америка и ее ботанические сады" являють собою докладні й унікальні описи, раніше в літературі відсутні. Вони не втратили інформаційного значення й сьогодні.

До **Володимира Липського** приходить визнання. У 1917 році йому було присуджено премію імені Ахматова Російської академії наук, якою відзначали вчених за оригінальні твори у всіх галузях наукових знань та літератури. Його праці значною мірою сприяли розвитку Імператорського Ботанічного саду Російської Імперії.

Але наставав 1917 рік, в Росії почалася революційна вакханалія. Зокрема у щоденниках багатьох видатних вчених з'являються думки, які і сьогодні не бажають оприлюднювати. Ось, наприклад, що писав у щоденнику щодо жовтневих подій 1917 року **Володимир Вернадський**: "рівність людей — фікція і, як тепер бачу, фікція шкідлива. В кожній державі, в кожному народі, є вища раса, яка творить і створює, і є раса нижча — раса руйнівників і рабів. Нещастя, якщо в їхні руки потрапляє влада і доля народу чи держави, буде те, що в Росії. Нація в народі чи державі складається з людей вищої раси. Демократія корисна, коли вона забезпечує панування нації". Такі самі думки можна прочитати й у політичному памфлеті "Царство ревідів" **Сергія Виноградського**.

Володимир Липський вирішає повернутися в Україну, і вже навесні 1917 року отримує експедиційне відрядження на південь України. Звідти він їде до себе на Житомирщину і живе у батьківській оселі майже весь 1918 рік. Час від часу навідується до Києва і тут разом із колегами бере найдіяльнішу участь в організації Української Академії наук. Поринає у розробку плану ботанічного саду Академії наук, бо саме це вважає першочерговим завданням у галузі природничих наук.

Постановою уряду 1919 року будівництво такого саду, площею понад 1000 га, планувалося на території Голосіївського лісу. **Липський** розробляє докладний план саду, "який має бути найкращим, за його висловом, садом у світі". Але цим планам не судилося збутися через буремні роки та руїну. Пізніше **Липський** порушує питання при придбання землі на мальовничих київських схилах Дніпра. Нині цей сад названо ім'ям послідовника Липського **Миколи Гришка**. Це улюблене місце відпочинку, екскурсій, пізнання природи, рослинного світу Землі. І мало хто згадує, що теперішній Національний ботанічний сад Академії наук України — гордість української науки — побудований за планом **Володимира Липського**. У 1919 році він розробив і обгрунтував це в докладній статті "Ботанічний сад Української Академії наук" (ця праця побачила світ лише 1927 р.). А будівництвом ботанічного саду зайнявся вже **Микола Гришко** навесні 1944 року, після визволення Києва, — і тривало воно 15 років.

1919 року **Липського** одноголосно обирають дійсним членом Академії наук по кафедрі ботаніки, 1920 року — членом правління УАН, 1921 року — віце-президентом, 1922 року — президентом ВУАН. Через 6 років, 1928 року академіка **Липського** було обрано членом-кореспондентом Академії наук СРСР. Здавалося, що для **Липського** відкривалися великі можливості, аби реалізувати свої наукові задуми. Мав світове визнання, посаду президента найвищої наукової організації. Але як тепер відомо, — він добровільно залишив

цей пост. Чому так сталося? Справді, протягом шести років **Липський** віддає багато сил для налагодження діяльності всіх наукових установ, що входили до складу Академії наук, приділяє багато уваги організації Народної бібліотеки (нині Національна бібліотека ім. В.І. Вернадського). Він, зокрема, наголошує: "... ботанічна бібліотека, це, якщо хочете, рослинне царство у творах людського розуму".

Будучи високоосвіченою й глибоко інтелігентною людиною, **Липський** не зміг змиритися з грубістю, культом особи. Насувалися страшні 1930-ті роки. Щоб зрозуміти вчинок академіка Липського (який стався дещо пізніше), коли **В.І. Липський** демонстративно (і один!) залишив зал, де виступав з доповіддю про "перетворення природи" не будь-хто, а "сам" **Лисенко**... Це був 1933-й рік. Згадаймо, що саме в ці роки в наукових і політичних журналах та книгах друкувалися розгромні статті щодо біології.

Справжніх учених робили ворогами народу і держави, їх називали навіть політичними ворогами, які служать ворожому імперіалізму, стверджували, що вони виправдовують віталізм, расизм, еugenіку, попівщину і багато чого іншого. В цих трагічних подіях свою роль зіграли й чиновники з міністерств і відомств, які розвішували ярлики на чесних людей, робили їх ворогами радянської влади. На арені того часу якраз і панував **Лисенко**, який називав всі біологічні науки лженаукою і проповідував дивовижні ідеалізовані так звані "відкриття" у лапках...

Для вивчення стану роботи Всеукраїнської Академії наук створюється комісія Народного Комісаріату освіти республіки. Висновки комісії — керівництво академії і, насамперед, Президію, яку очолював **Володимир Липський**, було звинувачено в недотриманні законів радянської влади, запропоновано негайно провести перевибори президента ВУАН, перезатвердження складу академіків і все інше, що за висновками треба було робити. Партійне керівництво вважало **Володимира Липського** "політично інертним" президентом, який передовірів управління ВУАН академіку **Сергію Єфремову** та неодмінному секретареві академіку **Агатангелу Кримському**.

Отож 1928 року **В.І. Липський** вирішує добровільно залишити посаду президента Академії і переїздить до Одеси на посаду директора Ботанічного саду Університету. Такий вчинок академіка не всі зрозуміли, певно ж, — саме в цьому році його було обрано до АН СРСР, він член оргкомітету Всесоюзного з'їзду ботаніків у Ленінграді...

Причини, які змусили його залишити посаду, **Володимир Липський** докладно викладає своєму другові **Агатангелу Кримському**. Повніше розкривають цей вчинок слова першого президента Академії наук, академіка **Володимира Вернадського**: "Я думаю, що Ви мудро вчинили, відмовившись від Києва, коли не вільні були у добір помічників. Мені, безумовно, приємні і дорогі Ваші рядки, оскільки наші почуття взаємні". У щирість слів академіка **Вернадського** стосовно ситуації, що складалася в Українській Академії наук, можна вірити, коли прочитати слова, написані **Вернадським** 1925 року: "Я дивлюся на більшовицький рух як на велике нещастя. В їхньому середовищі відкривається рідкісний в історії бурливий вплив на життя людей великих злочинців і великих грішників. Убивці, злодії, грабіжники. Люди з цього оточення впливають на життя Росії і всього світу..."

Наставав жорстокий 1929 рік, рік "великого перелому" не тільки в селі, а також і у науці України. 29 червня відбулося обрання нових дійсних членів до складу академіків ВУАН, які створили прецедент політичного втручання влади в діяльність наукової установи. Академік **Дмитро Граве**, один із найвидатніших математиків України, згадавав: "Нещодавно закінчилися вибори до Академії наук СРСР — вибори надзвичайні в історії академії всього світу. В них

брали участь наукові та громадські організації всього Союзу, маючи на меті добрати кандидатів як з погляду наукового, так і громадського. Одним із найважливіших завдань було обнови́ти старий склад Академії, вли́вши свіжих нових сил з оборонців марксо-ленінської ідеології, найвидатніших представників діалектичного матеріалізму".

Зрозуміло, що вибори до ВУАН проходили за тими самими принципами і правилами... Невдовзі почалася шалена атака на Академію наук і особисто на **Сергія Єфремова**, віце-президента ВУАН. Зауважимо, що роком раніше (після відходу **Липського**), у травні 1928 року сесія ВУАН обрала президентом ВУАН академіка **Данила Заболотного**, якого 15 грудня 1929 року найімовірніше було знищено...

У цей час, коли відбувався інспірований більшовиками масовий політичний процес в Україні — справа СВУ (Спілка Визволення України), — спрямований на знищення української національної еліти, академік **Володимир Липський** працює в Одеському ботанічному саду, де багато робить для розширення та покращення його колекції, впорядкування гербарію. Вчений впродовж трьох років провів чимало експедицій по акваторії Чорного моря з метою вивчення запасів водорості філофори червоної, з якої, на його пропозицію, почалося промислове отримання йоду та агар-агару, які на той час ввозили з-за кордону. Як наслідок, 1931 року завдяки діяльності **В.І. Липського** в Одесі було відкрито перший в Україні йодний завод.

У 1935 та 1936 роках **Володимир Липський** здійснив свої останні експедиції до Узбекистану, Таджикистану та Туркменістану, адже вченому йшов 74-ий рік. Зазначимо, що **Володимир Липський** працював директором Одеського ботанічного саду до 1933 року, після чого подав у відставку у зв'язку з небажанням підтримувати ідеї **Трохима Лисенка**..., залишаючись до самої смерті науковим консультантом ботанічного саду.

Академік **Липський** був геніальним вченим, його подорожі на різні континенти планети дали можливість йому особисто відкрити й описати 4 нові для науки роди і понад 220 видів рослин та їх різновидів, він зібрав величезні колекції для природничих музеїв, написав понад 100 наукових праць. І яких!

На початку розвідки згадано про мрію вченого щодо найкращого у світі ботанічного саду. Чи є він нині таким, про який мріяв **Липський** і його послідовники, — про це краще розкажуть працівники Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України. Але в Києві є ще й Ботанічний сад, який названий ім'ям академіка **Фоміна**, і підпорядковується Київському національному університету імені Тараса Шевченка. Зазначу принагідно, що університетський сад було закладено першим його ректором **Михайлом Максимовичем**. Отже, чи були знайомі **Володимир Липський** і **Олександр Фомін** між собою? Так. І коли Липський приїздив з Одеси до Києва на чергове засідання Академії наук (сам або з дітьми), то найчастіше зупинявся саме у **Фоміна**. Пили чай з того різнотрав'я, що привозив **Липський**..., його у цій господі дуже шанували, запрошували, щоб обов'язково у них зупинявся...

Наостанок кілька слів про родину великого вченого. В родині Липських було шестеро дітей: чотири сини і дві доньки (рис. 5, 8). Дружина Юлія рано пішла з життя, її ім'ям, як уже згадували, **Липський** назвав відкритий ним водоспад, який навічно внесено на географічну карту Середньої Азії. За спогадами його учнів та сучасників, Володимир Липський був дуже скромною людиною, зовсім байдужим до власного побуту, до грошей, одяг завжди був на ньому скромний, сам він господарював, самотужки вирощував овочі та городину, їв мало і запевняв своїх колег в експедиціях, що саме так мусить харчуватися людина для здорового життя, охоче ділився своїми великими знаннями з численних мандрівок, був дуже здібним лінгвістом і знав безліч мов.

Володимир Липський помер 24 лютого 1937 року в Одесі. У 1950-х роках могили вченого разом з надгробним пам'ятником, який поставили діти батькові на другому міському кладовищі, було зруйновано, а місце поховання загублено. Лише на прохання Президії Академії наук України 1990 року виконком Одеської міської ради прийняв постанову "Про увічнення пам'яті академіка Володимира Липського". Могили було формально відновлено в іншому місці (рис. 7).

А до того часу українська спільнота, академічна громадськість з якихось причин майже цілковито мовчали про сина землі української, про його великий внесок у вітчизняну та світову науку, про його незаперечну участь у справі розбудови Академії наук, ботанічного саду України, Інституту ботаніки, Національної бібліотеки, яку названо ім'ям його колеги і товариша **Володимира Вернадського**.

В історії світової ботаніки **Володимир Липський** посідає визначальне місце — як видатний систематик, флорист і ботанік-географ, як неперевершений знавець гербарної справи і блискучий організатор ботанічних садів.

Відамо належне керівництву Ботанічного саду у Санкт-Петербурзі, яке організувало виставку, присвячену 150-річчю від дня народження **В.І. Липського** (рис. 6). Зауважимо, що епістолярна та наукова спадщина разом з рукописами та іншими матеріалами вченого міститься в Санкт-Петербурзькому відділенні РАН (фонд 303), куди вони були передані за радянських часів старшою дочкою вченого **Тетяною Липською**.

На завершення статті варто ще раз підкреслити, що ми мусимо зробити ще дуже багато для увічнення пам'яті великого вченого, академіка **Володимира Іполитовича Липського** одного з президентів Української академії наук, як у опрацюванні наукової спадщини вченого, так і широкому поверненні його імені для громадськості України і світу.

Автор висловлює щире вдячність заступникові директора з наукової роботи Ботанічного інституту ім. В. Комарова, кандидату біологічних наук **Дмитрові Вікторовичу Гельтману**, авторам відеофільму "Наука. Особистості. — Володимир Липський." **Аллі Валентинівні Гусаровій** та **Тамарі Петрівні Жугайло**, старшому науковому співробітнику Національного Ботанічного саду ім. М.М. Гришка **Володимиру Васильовичу Кваші** за наданий ілюстративний матеріал до статті. ■

Література

- Доброчасова Д.М., Мокрицький Г.П. Життя, повне сонця і тепла. — У кн.: Аксіоми для нащадків. / Упорядник О. Романчук. — Львів: Меморіал. — 1992. — 544 с.
- Биологи. Библиографический справочник. — К.: Наукова думка. — 1984. — 815 с.
- Шеляг-Сосонко Ю.Р., Зиман С.М. Великий флорист і організатор науки. До 120-річчя від дня народження В.І. Липського Вісник АН УССР. — 9. — (1983), — с. 94-96.

- Крецул Н.І. Історично-науковий аналіз діяльності академіка В.І. Липського в контексті розвитку ботанічної науки в Україні. — К.: Центр дослідження науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України. Автореферат канд. дисертації (<http://www.lib.ua-ru.net/inode/41462.html>).

- Шендеровський В.А. Неперевершений знавець природи / Нехай не гасне світ науки. — К.: Смолоскип. — 2004. — с. 178—184.
- Історія НАН України